

NTG-Lär-seminarium i Kista maj 2005:

Vuxnas utbildning i olika perspektiv

NTG-lärs tredje seminarium handlade om tillträde till livslångt lärande för alla och hade som rubrik: "Lärande i ett jämställdhets- och egenmaktsperspektiv – en framtidsvision". Det arrangerades i samarbete med Equalprojektet Kista Open Academy. Talarna kom från tre Equalprojekt, Svenska ESF-rådet, Folkbildningsrådet och från NTG-lär.

Text Mats Utbult

Här är några nyckelrepliker från anförandena:

- Det livslånga lärande startar när vi är noll år och håller på tills vi lämnar det här livet (Ingegärd Wärnersson, landshövding och ordförande i NTG-Lärs policygrupp).
 - Olikheter hjälper oss sätt att vidga våra kunskaper och påverka våra attityder, föreställningar och fördomar (Stefan Ekenberg, NTG-Lärs koordinator).
 - Det finns en tydlig koppling mellan livslångt lärande och utmaningen att höja deltagandet i arbetslivets för att klara den ökande försörjningsbördan de kommande årtiondena. (Johannes Wikman, Svenska ESF-rådet).
 - Högskolan är inte anpassad för kompetensutveckling av vuxna (Ebba Träskelin, Kista Open Academy).
 - Det som är gemensamt är att vi bygger en framtidens arena för vuxnas lärande med individens behov i centrum, och mer oberoende av tid och plats, så att lärandet verkligen blir tillgängligt för alla människor. (Stefan Svensson, Kuben).
- Det finns många studier som försöker fånga in vad som händer runt lärcentra. Mycket är positivt, men vi måste titta mer på svårigheter som vi behöver ta itu med (Carina Åberg, People).
- Folkbildningen är ett komplement, och vi kommer att vara kvar, tillsammans med andra. Tekniken kommer i ökande utsträckning att suddas ut gränserna mellan de olika systemen (Anki Utterström, folkbildningsrådet).

Ingegärd Wärnersson, NTG-Lärs policygrupp

Lär oss saker gör vi hela tiden

Ingegärd Wärnersson, ordförande i policygruppen för NTG-lär, inledde seminariet med att berätta om hur hennes farfar en gång gick med henne till Vetlanda skola och berättade för henne: "I det här huset ska du gå in och få kunskaper".

–Jag såg framför hur det skulle spruta ut kunskaper ur väggarna i den där byggnaden... Så småningom gick hon också in i skolhuset, och kom mycket riktigt ut med kunskaper. Precis som farfar sagt. Men när hon efter att ha gått färdigt i skolor, och själv blivit lärare, och hon ville lära sig ett språk till, var det inte till något skolhus hon gick. Hon klev in i ett vanligt hus där en studiecirkelgrupp träffades för att lära sig spanska. Det ledde vidare till att hon själv blev cirkelledare, och fick särskild utbildning för det.

–Den ansvarige för cirkelarna sade till mig: "Nu är du inte lärare utan folkbildare, och det är en stor skillnad". Och jag kunde se de två olika världarna, när jag var lärare i skolan och folkbildare i studiecirkel, sade Ingegärd Wärnersson.

–Hur och när vi får kunskap avgörs inte av vilka byggnader vi befinner oss i. Lär oss saker gör vi hela tiden, så fort vi är tillsammans med andra eller går ensamma och filosoferar. De här åren då jag var cirkelledare blev jag medveten om det livslånga lärandet. I cirklarna träffade jag människor i olika åldrar och med skilda erfarenheter och vi lärde både från böcker vi läste och från det egna bagage som var och en hade med sig från livet. Det var oerhört givande och roligt.

– Det livslånga lärande startar när vi är noll år och håller på tills vi lämnar det här livet. Jag minns en gång när jag som skolminister besökte en folkhögskola och i korridoren mötte en samling 80-åringar med rollatorer som ropade: ”Hej, det är vi som är dina elever”. De gick och lärde sig att hantera datorer, för det tyckte de var viktigt. De hade hjälp av särskilda program för äldre. Det där mötet symboliserar för mig att man alltid kan lära mer.

–Idag är jag landshövding i Blekinge, ett litet län där alla funderar över vad som kommer att hända de närmaste 10-15 åren. Vad det kommer att finnas för jobb? Vilken utbildning för de unga som behövs, på högskolor och andra ställen?

Blekinge län har i en studie med stöd från Nutek funderat över dessa frågor med tillsammans med Kalmars och Kronobergs län. De har bland annat studerat vilka industrijobb som kommer att finnas. En hel del av industrierna, storföretag och deras underleverantörer, har idag en hel del kortutbildade. Även många av småföretagarna själva är självlärda, utan högre utbildning. De räknar i studien med att åtskilliga av den typen av jobb kommer att försvinna. Samtidigt pekar man på det faktum att åldersstrukturen förändras, så att det 2020 väntas bli så att en individ i arbetskraften försörjer en individ utanför arbetskraften.

–Vi har ett gigantiskt stort ansvar för vad som ska hända åren framöver. Med det perspektivet är frågan vad kan vi göra för att hjälpa varandra och stimulera till det livslånga lärandet. Vi behöver fundera över framtiden inom varje utbildning.

Ingegerd Wärnersson resonerade om att samhället kanske borde gå in i företag med fyra-fem-sex anställda och fråga hur högskolan på olika hjälp kan hjälpa dem att överleva, exempelvis i deras arbete med produktutveckling. Kanske behöver de utbildning matematik och engelska och utbildare kan behöva ställa upp på kvällar och när företagen har semester.

–En annan viktig grupp är kvinnorna i äldreomsorg - hur få dem som är 50årsåldern att orka 10-15 år till? När det gäller de unga – hur kan vi ge dem en tro på framtiden och stimulera dem till att bli egna företagare eller starta kooperativ? Det är tillsammans taget en gigantisk uppgift för våra tre län.

–Vi vet att vi har gett vuxna möjligheter till kompetensutveckling på många olika sätt: folkhögskolor, ungdomsskolan, komvux, kunskapslyftet. Det har också pågått olika projekt kring att lära på arbetsplatserna, inom Equal och andra system. Det har satsats stora belopp men vi har varit dåliga på att berätta för varandra om vad vi gjort och vilka slutsatser vi kan dra. Med NTG-Lär ska vi hjälpa andra att komma vidare.

Inom andra typer av utbildningar finns utvärderingar och det behövs även för den här typen av satsningar, konstaterade hon.

–Inom policygruppen arbetar vi med hur vi ska kunna dra slutsatser och förmedla detta vidare, för att underlätta arbetet med att hitta vägar till livslångt lärande. För det finns inte en utan många modeller och det är viktigt att minnas. Om man ser i våra län, växer olika typer av lärcentra upp, till exempel med eller utan ledsagare, vägledare eller lärare. Andra har fokuserat på validering, ett begrepp som många använder alltmest, men använder på olika sätt. Det handlar både om att värdera erfarenheter från yrkeslivet och från andra länder. Vi måste lära mer om detta. Människor är inte tomma kärl som ska fyllas, de har med sig ett osynligt bagage. Därför ska inte utbildning av vuxna börja från noll, utan man måste kunna bygga vidare på vad människor redan kan.

En annan utmaning handlar om förbättra mötena mellan olika kunskapskulturer i arbetslivet. Ingegerd Wärnersson berättade om hur hon hört människor berätta om ett spännande möte på en liten arbetsplats mellan en civilingenjör och en som har jobbat praktiskt med teknik i 30 år: först verkar det som om de talar två olika språk, men sen upptäcker man att det är samma innehåll men olika ord.

–Vi ska ta vara på de olika kunskaperna i arbetslivet. Ibland krockar det i början, men det brukar bli bra resultat när de får mötas. Och nu när vi har så många högskolor är det en utmaning att högskoleutbildningen på olika sätt kommer in i den vanliga vardagen.

–En mångkulturell värld öppnar också för möten mellan människor med olika bakgrund och framförallt måste vi fokusera på hur vi tar tillvara varje enskild individ. Många med utländsk bakgrund får inte jobb idag. Vi har en hög ungdomsarbetslöshet och många människor med rik erfarenheter får inte jobb, trots att det är högkonjunktur. Det är en utmaning för arbetsgivare att våga tro på att anställa människor. Kanske kan staten ta ett ansvar för att stimulera nyanställningar, men vi behöver också skapa en tro hos arbetsgivarna.

Ingegerd Wärnersson avslutade med att konstatera att det är fler människor i världen än någonsin som vill ha del av samma kaka och ha rikt liv.

–Man kan säga att det barkar åt skogen, eller att det kommer att gå Jag tror att det går att lösa. Det gäller att tro på människor, satsa på att få ny kunskap - och ta tillvara den kunskap som finns. Och jag ser fram emot ett roligt arbete med att samla in den kunskap om lärande som kommer fram i Equalprojekten!

Stefan Ekenberg, koordinator:

Lärt efter ett år med NTG-Lär

Vad har vi lärt om lärande, efter ett år med NTG-Lär? Om detta talade Stefan Ekenberg, koordinator på NTG-Lär.

- Det var en lång startsträcka, så det var först till hösten som vi var igång på allvar. Han började med att påminna om Equals övergripande mål att motarbeta alla former av diskriminering och hävda människors rättigheter varhelst och närhelst dessa kränks. Och detta kan man göra genom att höja kunskaper och förändra system. Man behöver förtydliga och upplysa vad olika kompetenser och bakgrund kan tillföra en verksamhet, och att mångfald förändrar hur man organiserar arbetet. Equal vill utforma nyskapande metoder för hur man påverkan. Man vill utveckla policy och idéer som underlättar för människor att vara delaktiga. Equal vill förbättra och påverka nationell, regional och lokal nivå, och när det gäller de strategier som organisationer, företag och myndigheter har, och vilka regler de har och hur dessa tillämpas. Man talar om en spridning i höjdlid, en vertikal spridning.
- Vad har jag lärt om lärande under den här första tiden? En första sak är att ordet ”validering” har hundra definitioner och ju fler som pratar om validering desto svårare tycks det vara att definiera vad det är, sade Stefan Ekenberg.

Han har också lärt sig att det är ofta blir så att kunskap och kompetens antingen mystifieras eller simplificeras. Å ena sidan talar en del om ”tyst kunskap” som man inte kan tala om och föra vidare och bedöma. Å andra sidan talar andra om en enkel ”kunskapsöverföring” utan att ta hänsyn till exempelvis kommunikationsvetarnas problem med kommunikation där ett budskap hos sändaren inte nödvändigtvis behöver stämma överens med mottagarnas uppfattning av budskapet..

- Jag har lärt mig att man inte kan skilja det informella och formella lärandet, de hänger ihop med varandra, som integrerade delar av en helhet. Det livslånga lärandet inbegriper både det formella och det informella lärandet. Frågan är bara hur man fångar det informella?
- Jag har lärt mig att olikheter är en resurs i lärandet och inte ett problem. Olikheter hjälper oss sätt att vidga våra kunskaper och påverka våra attityder, föreställningar och fördomar.
- Hindren är många och de konkreta lösningarna är få. Hos många finns det en vilja till förändring, men ändå händer det för lite jämfört med vad som skulle behövas - och med vad som skulle kunna hända.

Det är lätt att få enighet om att lärandet är viktigt, men ett dilemma är att värdet av lärande på många områden är långsiktigt och diffust: för medborgarnas delaktighet i demokratin, för konkurrenskraft och tillväxt i ekonomin, för minskad diskriminering och socialt tillit i umgänget mellan människor i samhället.

En annan förklaring till att det händer mindre än man kunde förvänta sig, är att det finns ”stuprörsstrukturer” på alla nivåer, från departementen och neråt, som gör att många får svårt att lära av varandra och att komma överens om gemensamma lösningar, förklarade Stefan Ekenberg. –Många talar också om dåliga erfarenheter av samarbete mellan näringsliv och skola. Skolan utbildar inte konkurrenskraftig arbetskraft. Skola och näringslivet borde öka samarbetet men istället ökar avståndet, sade han.

Johannes Wikman, Svenska ESF-rådet:

Equal och lärande i ett EU-perspektiv

Johannes Wikman, som arbetat drygt tre år vid EU-kommissionen, är ny chef för Equal-enheten inom Svenska ESF-rådet, och han satte in Equalprogrammet i ett större EU-perspektiv, och med sikte på lärandefrågor.

–Equal en del av det arbetet som hör ihop med Lissabonstrategin som formulerades 2000 och som gick ut på att sätta upp mål fram till 2010, som för första gången inte bara handlade om ekonomi utan också hade en social och politisk dimension. Det var en fortsättning på toppmötet i Amsterdam 1997 där EU hade formulerat gemensamma strategier. I Lissabon satte EU-ländernas ledare målet att till 2010 skapa världens mest konkurrenskraftiga och kunskapsbaserade ekonomi, som var i stånd till varaktig utveckling och med fler och bättre jobb och större social sammanhållning.

Utifrån detta satte EU upp tre övergripande mål:

- Full sysselsättning
- Högre kvalitet och produktivitet i arbetet – kombinera ”det goda arbetet” och konkurrenskraft
- Minska de sociala och regionala skillnaderna på arbetsmarknaden

–Något som var unikt med den strategi som EU fastställde i Lissabon, var att man satte upp ett 40-tal mätbara mål. Sverige var med och drev detta hårt och arbetet följdes upp under Sveriges ordförandeskap första halvåret 2001. I Stockholm och Göteborg satte man delmål för 2005, som man stämde av nu i påskas.

Johannes Wikman påpekade att i länder som redan har hög sysselsättning, som Sverige, så blir det tydligare att en del grupper har sämre tillgång än andra till en plats i arbetslivet. Målet för sysselsättningsgraden ställdes till 70 procent och där låg Sverige över redan 2002. Sveriges egen mål i den nationella planen ligger därför på 80 procent. När det gäller kvinnors delaktighet i

arbetslivet var målet 60 procent och man har höjt ett par procent sedan dess i EU – men i Sverige låg den också redan då på 70 procent.

För sysselsättningen i åldersgruppen 55-64 år var målet för EU 50 procent, men i Sverige ligger den redan på 65 procent. Att ligga över dessa mål kan göra utmaningen ännu större när det gäller att hitta arbetskraftsreserver och att hantera svängningar i konjunkturen för Sverige jämfört med länder.

Hela Lissabonstrategin finns presenterad på en egen webbplats - <http://europa.eu.int/growthandjobs> - och där finns massor av statistik och kartläggningar, utifrån de mål, riktlinjer och 118 mätpunkter som EU beslutat om.

Johannes Wikman menade att något som är spännande och intressant med Lissabonstrategin är att samtidigt som de olika länderna har gemensamma mål, så ser man att de behöver olika saker för att nå dem. Målet om att få fler kvinnor på arbetsmarknaden kommer exempelvis i ett land som Sverige att handla mycket om att avskaffa det oönskade deltidsarbetet som är ett stort problem för många svenska kvinnor. Deltidsarbete för kvinnor i Spanien kan å andra sidan vara en väg att komma in i arbete.

– Varje land har olika tonvikt på olika delar. Därför jobbar vi med nationella handlingsplaner och varje år arbetar vi med den nationella statistik och jämför – men vi jämför hur det gått för oss jämfört med förra året. De länder som ligger lågt kan höja nivåerna mycket. Men vi som ligger högt redan har en mycket större utmaning att få med ännu fler i arbetskraften.

Utifrån mätningarna i av hur länderna uppfyller målen i Lissabonstrategin, utfärdar EU-kommissionen rekommendationer till olika länder. Ett exempel är en rekommendation som Sverige har fått, som handlar om att se över det stora antalet människor som slutar skolan utan betyg. Den andelen har ökat i Sverige under de senaste fem åren. Detta problem är också ett område som är temat för många Equal-projekt, det gäller såväl de tidigare som de nya.

”De som jobbar måste vara tillräckligt många”

I likhet med Ingegerd Wärnersson betonade Johannes Wikman att en avgörande utmaning är de kommande årens förändringar när det gäller förhållandet mellan antalet unga och gamla i befolkningen.

–Det handlar om att den nationalekonomiska ekvationen måste gå ihop. De som jobbar måste vara tillräckligt många. Vi jobbar mot klockan. Den tillgängliga arbetskraften minskar i hela Europa och alla jobbar med sina pensionssystem. Bara några få ligger på plus i arbetskraften framöver: Cypern, England, Frankrike och Holland. En del länder ligger på stort minus, som Estland, Lettland, Litauen, Italien och Ungern.

Johannes Wikman såg en tydlig koppling mellan livslångt lärande och utmaningen att höja deltagandet i arbetslivet för att klara den ökande försörjningsbördan de kommande årtiondena. Istället för fyra arbetande som försörjer en utanför arbetskraften idag, blir det bara tre arbetande 2025. Utifrån detta perspektiv, ställde han frågan om vi har råd att utbilda människor så länge som vi gör idag? Det talas ju mycket om en del unga idag kommer ut i arbetslivet på allvar först i 30 årsåldern.

–Måste man skaffa all utbildning först och jobba sen? Jag tror inte det. Vi vet många kunskaper blir gamla och måste förnyas. Unga får vänta för länge innan de börjar jobba,

Därför måste man fundera över om man kan förändra systemet för hur människor skaffar sig de kunskaper som de behöver för sitt arbete, menade han.

– Varför är det till exempel så svårt kombinera förvärvsarbete och studier idag? De studerande bestraffas i studiestödsystemet om de arbetar och det känns väldigt konstigt i det här perspektivet.

–Jag hoppas att min 5-årige son inte behöver bli 30 år innan han börjar jobba, sade Johannes Wikman. Vi står inför en jättestor utmaning, men de större greppen saknar jag en ordentlig diskussion om idag.

Ebba Träskelin, Kista Open Academy:

Hinder - och hoppfulla förändringar

Vanliga människor kan inte orientera sig i vuxnas lärande. Det går inte att kombinera olika utbildningar. En del människor behöver egentligen bara vissa kunskaper och skulle kunna studera på deltid – men tvingas till heltidsstudier för att kunna försörja sig.

Så här beskrev Ebba Träskelin från Equalprojektet Kista Open Academy några av de problem som kom upp till diskussion, när hon för några år sedan träffade andra som sysslade med vuxnas lärande.

–Vi hade mött arbetslösa vuxna i den svåra situation som de befinner sig då de just förlorar sitt arbete. Vi såg hur strukturella hinder skapade ytterligare problem för dem. När man är arbetslös blir det inte lättare när man mitt i sin livskris möter en mängd stängda dörrar eller oförklarliga hinder, sade hon.

Till problemen som alla pratade om hörde att alla kommun försökte erbjuda allt som fick läsas hemma, för pengarna var begränsade och minskade hela tiden. Ersättningsarna till andra kommuner som stod för utbildningar som saknades tyckte man ”åt pengar” och detta hindrade ofta individerna. Ebba Träskelin beskriver det som att samverkan var ett rätt skynke för många kommunpolitiker och när de tvingades samarbeta uppstod ofta ett ständigt taktikspel. När kommunerna t ex skulle samverka med arbetsförmedlingarna kring arbetsmarknadsutbildningar, ville man komma åt statliga pengar genom att arbetsförmedlingarna skulle stå för dessa kurser. Därför fick inte Komvux eller folkbildningen vara med på dessa möten.

En del kommuner började skapa Lärcentra. Men många betraktade dem med stor misstro. För det mesta kunde man inte se kommunens budget som kommunicerande kärn, där man flyttade från ett konto till ett annat för att skapa nya lösningar och åstadkomma bättre resultat.

– Det fanns ett mycket osunt tänkande på många håll, med misstänksamhet och rädsla för konkurrens, sade hon. Det förekom att eldsjälar försökte bygga nätverk och lära av varann, men möjligheterna att träffas var begränsade. Man behövde särskilt tillstånd för att resa till nätverksträffar.

Equalprojektet Kista Open Academy är ett av de större partnerskapen, med som flest 28 partner. I spridningsfasen som har pågått under 2005 har 18 deltagit. Ett konkret lokalt resultat är att man har startat lärcentra i Kista-Järfälla och Sollentuna. Man har skapat nya och större nätverk, både inom landet och över gränserna, för att sprida den öppna högskolans idé och för att utbyta erfarenheter. Som ett led i detta har de arrangerat två mycket uppskattade hearings. I projektet har haft ett omfattande utbyte med det öppna universitet i Finland, särskilt vid de svenskspråkiga universiteten i Åbo och Vasa, och med engelska Open university. De har stimulerat till samverkan, lokalt och regionalt, mellan storstad och glesbygd, och mellan folkbildning, privata aktörer och det offentliga utbildningssystemet. För att tidigt stimulera barn och unga till högre

studier har man arbetat med att skapa kontakter mellan grundskola, gymnasieskola och universitet. Ett mål har varit att "skapa lust och entusiasm inom nya målgrupper i lokalsamhället för högre utbildning". En central tanke har varit att det ska vara möjligt med studier på olika nivåer samtidigt – exempelvis grundläggande utbildning i svenska för invandrare och universitetsstudier. Det ska också vara möjligt med studier på flera språk parallellt. De har arbetat med att granska regelsystemen och hur de tillämpas, för att kunna föreslå förändringar för att komma åt olika hinder.

– Det finns strukturella hinder, vattentäta skott mellan olika utbildningsområden och det går ända upp till uppdelningen mellan flera departement på regeringsnivå. Intagningsreglerna är otillräckliga och de tillämpas många gånger inte ens då det skulle gå, till exempel när det gäller att ta in studerande på deras reella kompetens när den formella kompetensen inte finns där, sade Ebba Träskelin.

– Högskolan är fortfarande uppbyggd för ungdomsutbildning, tanken lever kvar att det är "det första steget". Högskolan är inte anpassad för kompetensutveckling av vuxna. Detta gäller också studiestödssystemet.

Ett hinder handlar om hur man fördelar offentliga medel. Högskolorna saknar pengar för att bygga upp regionala grundutbud för kompetensutveckling för vuxna. Slutligen finns det pedagogiska brister när det gäller undervisningsmetoder och att använda interaktiva hjälpmedel

Inom projektet förbereder man sig tillsammans med andra i sitt nätverk för att uppvakta regeringen i dessa frågor. Ebba Träskelin konstaterade avslutningsvis att omvärlden också har förändrats under tiden som projektet har arbetat:

– Riksdagen har beslutat om propositioner om "Vuxnas lärande" (2001) och om "Öppen högskola" (2002). Samverkansdelegationen, Inlandsdelegationen och andra har med statliga medel genomfört ett antal projekt runt om i Sverige, som haft en mycket positiv effekt. Det har skett en stor förändring då det gäller samverkan mellan kommuner i några regioner.

– Nya nätverk har bildats mellan kommunernas lärcentra, och idag finns det cirka 260 lärcentra i kommunerna. Många högskolor har fått igång ett bra samarbete i sina regioner. Det känns som om en förändring är på gång och det känns en smula hoppfullt, sade Ebba Träskelin.

Stefan Svensson, Kalmars regionförbund:

En enda dörr in till vuxnas lärande

– Equalprojektet Kuben är avslutat, men det finns mycket aktiviteter som lever vidare regionen. Projektet har lagt grunden för att nya regionala aktiviteter med inriktning på ökat samarbete mellan regionens högskola, bibliotek och vuxenutbildning. Det finns många konkreta idéer som man arbetar med.

Det berättade Stefan Svensson, Kalmars regionförbund. Kuben fick med tiden ett fokus på "En dörr in till vuxnas lärande", och målet "en lärande region". Det är lite allmänt men han menade att det är politiskt intressant att det är lite "vitt och brett", för "det får inte för tydlig för tidigt".

–Det här är en process som ska leva uppe och nere samtidigt.

En utgångspunkt var hur regionens kunskapsbehov förändrades av att man har gått "från muskelkraft till maskinkraft till hjärnkraft".

–Den nuvarande skolstrukturen skapades en gång för en kort skolgång i ett kunskapsfattigt samhälle. Den traditionella skolan är utmärkt på att lära ut disciplin, respekt för andra människor och föremål. Det är linjärt system som har en tendens att drilla bort elevernas kreativa tänkande och lära elever att inte tänka själva, sade han.

Det gäller att ”hitta nya kombinationer istället för att söka nya organisationsstrukturer för det gamla”. Och när man då tänkte om i regionen blev det viktigt att kombinera utbildningssystemet med ”den digitala infrastrukturen”. Eniga politiker i regionstyrelsen beslutade att Kalmar län skulle bli bäst på att sprida bredband och samhällsnät med interaktiva digitala samhällstjänster – och man är på god väg.

–Till sommaren har vi en täckning som innebär att varenda kotte i länet som vill kan få tillgång till bredband, trådlöst eller genom fiberoptiknät eller på annat sätt. Kommuner och landsting har byggt ut sina nät. Det betyder att vi nu kan ha lärmiljöer överallt där det finns människor. Men ”självbelåtenheten är nyfikenhetens fiende nummer ett”, konstaterade han. Den kritiska frågan blir hur människor faktiskt använder bredbandets möjligheter, om man når de målgrupper man tänkt sig.

–Vi behöver ett lokomotiv som drar i det hela. Lokomotivet kan inte vara politikerna själva, men väl verksamheterna i den offentliga sektorn. Det gäller bara att de vågar ta på sig rollen att göra det.

Regionförbundet arbetat med att samordna pågående och planerade projekt, med fyra områden i fokus:

1. Utbildning
2. Vården
3. Effektivare offentlig administration
4. 24-timmarsservice till medborgare från olika offentliga instanser.

Det gäller att få verklig nytta med bredbandet. Inom sådant som spel och dobbel finns kreativiteten idag, det är inte lika mycket tryck när det gäller skola och utbildning, sade Stefan Svensson.

När det gäller utbildning har man arbetat med utbildningsfilm via nätet. Nya former för pedagogik blir möjlig när man kan gå från filmrulle till dator för att spela upp en film, och från budbil till internet för att distribuera den.

–Men det är ett krus om det fortfarande kostar mycket pengar med så kallad ”streamad film”, som går via nätet, konstaterade han.

En annan satsning är utbyggnaden av videokonferenser mellan alla kommuner i länet. Här har man tagit betydande kliv. Det började en gång med digitala telenätet (ISDN), med cirka 0,1 Mbit i överföringskapacitet, nu är man uppe i bandbredd på 100 Mbit. Från att ha hyrt en ”växel”, en videobrygga, så har man nu en egen.

De har satsat på något som de kallar ett ”digitalt lärandesystem” för Kalmar län, som omfattar allt från verkstadsgolv till skrivbord och från skolbänk till dator

Stefan Svensson citerade pedagogen Oscar Öqvist som sagt att ”de stora livsavgörande händelserna, både i det personliga livet och i det globala sammanhanget, börjar ofta med en nått och jämt märkbar skälkning i skrovet”. Det gäller att vara uppmärksam för detta nått och jämt märkbara – som i det här sammanhanget till exempel kan vara de mångskiftande minilärcentra som nu har byggts upp i länets olika kommuner, med olika inriktningar och samarbetspartner.

Tillsammans har de i alla fall inneburit att man har skapat större tillgänglighet till lärande. Via www.kuben.nu erbjuds exempelvis invandrare yrkesutbildning på distans.

I Västervik finns ett slags centrum när det gäller tidig och avancerad teknikanvändning, Living labs, där olika aktörer kan få testa sina system när det gäller exempelvis utbildning (man kallar det för testbädd, med ett uttryck från teknikvärlden).

När det gäller att nå nya grupper så berättade Stefan Svensson om ett reportage om ”IT-boa” på skärrgårdsidyllen Hasselö. Där samlades i en söndagsskola om uppkoppling och ny teknik två bönder, två fiskare, en adjunkt från Oskarshamn och en kvinna som nyligen flyttat från Stockholm till ön. En av bönderna var fårfarmare och ville registrera sina får via internet, han lärde sig det nya snabbt.

–Det är viktigt att bevara olikheten, vi kan inte ha en enda modell för hela länet, sade Stefan Svensson.

Det som är gemensamt är att vi bygger en framtidens arena för vuxnas lärande med individens behov i centrum, och mer oberoende av tid och plats, så att lärandet verkligen blir tillgängligt för alla människor.

–Om inte vi lägger oss i hur den här arenan utformas, kommer någon annan att sköta det åt oss. Vår vision är fortfarande att det ska vara bara en dörr in – eller snarare ett telefonnummer. Och det ska inte finnas någon åldersgräns uppåt!

Carina Åberg, Centrum för arbetsplatslärande:

Flexibelt lärande behöver starkt stöd

– Det finns många studier som försöker fånga in vad som händer runt lärcentra. Mycket är positivt, men vi måste titta mer på svårigheter som vi behöver ta itu med. Och svårigheterna ligger i strukturerna, inte hos individerna.

Det sade Carina Åberg, centrum för arbetsplatslärande (Apel) i Lindesberg och verksam i People, ett av de utvecklingspartnerskap som har startat NTG-Lär.

Hon talade om att lärcentrum kan ha tre olika funktioner:

- Lärcentrum kan skapa mötesplatser för lärande
- Lärcentrum kan fungera som mäklare mellan efterfrågare och utförare
- Lärcentrum kan vara en motor för lokal och regional utveckling och tillväxt

I likhet med tidigare talare konstaterade hon att de vuxnas lärande är ett område som inte saknar utmaningar – här finns stora förväntningar, nationell sektorisering, ”lokal röra” och regionala brister. Vuxnas lärande blir ett verktyg inom alltfler politikområden, vilket ökar behovet av samarbete.

Behoven ökar i ett skede då förändring blir normalläge: jobben förändras, gamla försvinner och nya kommer, och på många arbetsplatser har man gått från hierarki till platta och flexibla organisationer. Det finns ett ökat intresse för arbetsmiljö och arbetshälsa. Alltfler talar om lärande som del i arbetet. Vuxnas lärande handlar alltså inte bara om utbildning. Ett återkommande lärande blir en nyckelfråga.

Många ställer idag krav på vuxenutbildningen att ställa om sig, konstaterade Carina Åberg. Man talar om att gå från traditionella Komvux till ”en infrastruktur för alla vuxnas lärande”. Man måste ersätta utbudsstyrning med efterfrågestyrning. Det finns behov av att utveckla nya lärmiljöer, metoder och verktyg och samordna utbildningar och aktörer. Det gäller att förena individperspektivet med strategier för lokal och regional utveckling och tillväxt.

–Olika modeller för lärcentra kan ha en eller flera delar. Allt fler utvecklar alla dessa funktioner. Men vi har för lite kunskaper om hur det går. Vi jobbar nu med att titta och analysera lärcentra närmare: hur gör de, vilka resultat och effekter har de?

Flexibla former och mänskligt stöd

Hur hänger kompetensutveckling ihop med tillväxt? Att ett samband finns är klart. När en utflyttningsort förlorar sin skola förstärks nergången. När en regional högskola etableras innebär det oftast en vitamininjektion för bygden.

–Men sambandet mellan utbildning och tillväxt är inte enkelt. Vi har varit dåliga på att koppla individens lärande till en förändrad arbetsorganisation, sade Carina Åberg. Vi använder utbildning som strategi, men vi satsar ofta fel och det resulterar att vi inte får de effekter som vi förväntar oss.

En slutsats som många kommit fram till är att traditionella miljöer och metoder inte räcker – men nya grepp som e-lärande (IT-stött lärande på distans) räcker inte heller, som många trodde i slutet 90-talet, framhöll hon. Det behövs också stödstrukturer för ett flexibelt lärande i nya sammanhang – och stödstrukturer handlar i praktiken om att den studerande kan få hjälp direkt av en människa.

–På Apel har vi sett att där man lyckas är där man har arbetat noga med stödet runt individerna, sade hon. Och i Örebro län har de tagit initiativ till att samla lärcentra för att de ska kunna hjälpa varandra utveckla stödstrukturer. Vi har varit igång några år och hittat goda former för samverkan mellan kommuner. Vi kommit långt, men revirgränserna är stora hinder.

Splittring och samverkan

Rervirgränser finns på alla nivåer. Splittringen börjar i departementen och blir sen fler och fler, med olika myndigheter och nivåer. Det beror ytterst på att lärcentras möjlighet att öka tillgänglighet vuxnas lärande berör så många olika politiska perspektiv: socialpolitik, utbildningspolitik, arbetsmarknadspolitik, regionalpolitik, tillväxtpolitik, kulturpolitik...

Det brister i samordning i den här frågan i de flesta län, trots att man har skrivit om kompetensutveckling i sina tillväxtprogram. Det är många aktörer som har det på sitt bord. Hon visade en bild med ett myller på lokal nivå: organisationer på arbetsmarknaden, försäkringskassa, arbetsförmedling, bibliotek, kompetensråd, de olika delarna av den offentliga utbildningsapparaten, utbildningsföretag, studieförbund, folkhögskolor, konsulter...

I Lindesberg har de nu enats om att kommunens lärcentrum ska fungera som samordnare, men det tog tio år att komma dit. I många andra kommuner pågår en dragkamp mellan olika nämnder och förvaltningar, och de kommunicerar inte med andra aktörer. Men för att lärcentra ska kunna vara en samordnande aktörer måste man först slita med sin verksamhet och visa att man duger. Carina Åberg berättade om ett gott exempel där ett lärcentrum arbetade just som samordnare av olika insatser för att utbilda personalen på en arbetsplats i explosivämnesbranschen. Det var i samband med att företaget stod inför att ställa om sig till att montera ner militär material, vilket är svårare och farligare än att sätta ihop dem. Både anställda och arbetslösa var inblandade, och man arbetade med att bryta ner skolutbildning i kemi till kurser som behövdes för just den här verksamheten. Det var många som var inblandade och efteråt säger man att det inte hade gått utan lärcentra.

Ogenomtänkta lärcentra tynar bort och läggs ner

–Vi vet mest om lärcentras möjligheter som mötesplatsen, om teknik och pedagogik. När det gäller mäklarfunktionen vet vi en del om kopplingen till högskola, lärcentra startade som hemtagare av högskoleutbildning. Men vi vet inte så mycket om mäklarverksamhet med andra aktörer, och inte heller om motorfunktionen.

Många kommuner har byggt upp dem med höga ambitioner, men när de inte har fått igång dem tynar verksamheter bort, samtidigt som kritiken växer från företrädare för det traditionella skolsystemet: ”Vad var det vi sa? Det är klart att vi måste göra som vi brukar att göra!”.

–Det finns kommuner som har satsat på att bygga lärcentra utan att först fundera över de olika funktionerna som dessa kan ha. De har inte tänkt igenom vilka målgrupper som de riktar sig till och vilka aktiviteter man vill stimulera. De har fått utvecklingspengar för lokaler och bemanning, men de får inte gång aktiviteter! Det förekommer att kommuner har byggt upp lärcentra med projektpengar – och sen stängt dem.

Man kan fråga sig varför har Lindesbergs lärcentrum, Masugnen, som var ett av de tidigaste, har lyckats att överleva så länge. Carina Åberg menade att ett huvudskäl är att man tidigt började samverka med arbetslivets aktörer, branschorganisationer, arbetsförmedlingen och så vidare – Masugnen har gått utanför det snäva fältet ”utbildning” och hela tiden visat att man når resultat. Lärcentrum har varit självgående och självfinansierande, utan kommunala medel.

Anki Utterström, Folkbildningsrådet:

Folkbildningen och vuxnas lärande

–Studiecirkeln firade hundra år häromåret. Den har förändrat form och innehåll och står inför stora förändringar just nu. Men den lär inte dö de närmaste åren. Vi finns kvar om tio år!

Det sade Anki Utterström, forsknings- och utvecklingssekreterare vid Folkbildningsrådet. Folkbildningsrådet har bildats av de tre organisationerna Folkbildningsförbundet, Landstingsförbundet och Rörselefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO), för att svara för folkbildningspolitisk bevakning och informationsverksamhet, samordna folkbildningens internationella kontakter och sköta Folkbildningsnätet, som är folkbildningens digitala mötesplats (www.folkbildning.net). Folkbildningsrådet informerar också om folkhögskolornas kursutbud via Folkhögskolornas informationstjänst. Av staten har Folkbildningsrådet fått i uppdrag att bland annat fördela statsbidrag till studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet.

Anki Utterström gav följande bild i siffror av folkbildningen:

- Folkbildning bedrivs av tio studieförbund med sammanlagt 260 medlemsorganisationer, inom alla tänkbara områden från religion, politik och fackligt arbetet, till jakt och hundar och andra fritidsintressen. Det senaste förbundet som bildats består av islamiska föreningar runt om i landet.
- 300.000 studiecirkelar har 2,4 miljoner deltagare – en del deltar i flera cirklar varje år.
- 1 miljoner deltar i annan gruppverksamhet.
- 15 miljoner besökare bevisar kulturarrangemang, som 1 miljon medverkar i. Studieförbunden har en större verksamhet inom musikundervisning än den kommunala musikskolan.
- På 147 folkhögskolor gick senaste året 27.000 långa kurser (en termin eller mer) och 77.000 korta kurser (mindre än termin). ”Det är ett jättetryck, det växer så det knakar.” 100.000 deltar i kulturarrangemang inom folkhögskolorna.
- Folkbildningen omsätter totalt 7 miljarder kronor per år, varav 2,5 kommer från staten, en mindre del från kommunerna och resten från deltagarna själva.

Lyhörda för vad människor vill

–Något som folkbildning haft med sig från grunden är att deltagarna får en gemenskap med andra och bygger nätverk, sade Anki Utterström. Grupper som faller från vanlig utbildning får

en chans till ett lärande som de inte har tillgång till i skolan. Idag ser vi att människor som har blivit utbrända kan få kraft tillbaka av en andningspaus på en folkhögskola där de får syssla med estetiska ämnen och arbeta med att se helheten. Människor växer och orkar mer igen.

–Det som utmärker folkbildningen är att uppdraget kommer från människor och organisationer som talar om vad de behöver. Detta gör oss som är verksamma inom folkbildningen lyhörda för vad människor vill ha. Men vi gör inte precis som kunden vill, för vi har också ett tydligt uppdrag från staten. Hög kvalitet i folkbildningen har vi när de medborgare som deltar i cirklarna och kurserna är nöjda – och när staten och de olika huvudmännen bakom studieförbunden och folkhögskolorna tycker att verksamheten är till nytta.

Karaktäristiskt för folkbildningen är att den är fri och frivillig, utan betyg. Cirkeln kan deltagarna själva påverkas, där träffas för givet intresse och den är tillgänglig för alla. Till uppdraget från staten hör att folkhögskolor och andra ska stötta dem som har svårigheter att ta sig in i högskolan. Folkbildningen ska fungera som en brygga över det vanliga utbildningssystemet, med ”förberedande studieår för högskolorna”, för att minska kunskapsklyftorna.

Demokratiuppdraget beskrev Anki Utterström som det största uppdraget från staten.

Folkbildningen ska bidra med kunskap om aktuella frågor, som om EU och EMU, för att ständigt se till människor har en möjlighet att påverka beslut.

Ett viktigt område handlar om tillgänglighet och inom ramen för folkbildningen finns det anpassningskurser för olika handikapp, allt från afasi till synskador. Där får människor träffa andra med samma handikapp och lära sig om redskap och möjligheter, för att bättre kunna leva med handikappet och fortsätta yrkesliv eller studier. Dessa kurser bedriver folkbildningsorganisationer ihop med landstinget.

Invandrare har blivit en ny grupp som alltmer söker sig till folkhögskolorna, berättade Anki Utterström.

–Men även om folkbildningen har fler invandrare än någon annan inom vuxenutbildningen, är vi inte stolta över vad vi gör. Inom folkbildningen finns fortfarande en stor omedvetenhet om hur det är att vara invandrare. Det finns mycket kvar att önska när det gäller hur invandrare bemöts.

Forskning och utveckling om folkbildning

Folkbildningsrådet har också statens uppdrag att följa upp och utvärdera folkbildningens verksamhet och få till stånd forskning. Anki Utterström berättade att de tillsammans med andra intresserade står inför att starta ett treårigt projekt på temat ”Folkbildningen som tillväxtfaktor”.

–Vad är det i ett samhälle som gör att utvecklingen kommer igång? Vi ska studera Dalarna för att se vilka avtryck som folkbildningen ger.

Ett annat ämne som är föremål för forskning är folkbildning för att överbrygga till högre utbildning: Vad händer med de folkhögskoledeltagare som går vidare till högskolan?

Inom folkbildningen har 19 organisationer med erfarenheter av distansundervisningen slagit sig samman till ett konsortium, Nätbildarna, som erbjuder folkbildning via nätet

(www.natbildarna.nu). Det förekommer att folkbildningen levererar utbildning till lärcentra – ”men i alldeles för liten utsträckning”. Enligt Anki Utterström är det en följd av sektoriseringen, med olika pengapåsar för olika utbildningsformer.

–Tillsammans med nationellt centrum för flexibel utbildning, CFL, tittar vi på ”flexibel folkbildning” där vi sedan tidigare har genomfört projekt tillsammans med KK-stiftelsen. Vi ska nu fundera över vad som var bra, vad kan vi lära och hur vi ska gå vidare.

Forskare vid universiteten i Linköping och Göteborg ska studera vad som krävs för på allvar ta tillvara de möjligheter som kan finnas i ett bra utformat flexibelt lärande för gravt funktionshindrade - en grupp som borde kunna ha mycket att vinna på dessa nya utbildningsformer.

Folkbildningen samarbetar med AMS kring folkhögskolekurser riktade till grupper bland långtidsarbetslösa, som har svårt att få hjälp i andra utbildningsformer. Den största utmaningen för utbildningen av vuxna just nu är ”de parallella systemen”, enligt Anki Utterström.

– Det saknas en helhetssyn på vuxenutbildningssystemet och de olika formerna för vuxnas lärande måste samverka bättre än idag. Vi är lika men ändå olika. Det skiljer när det gäller studiestödet och de olika ”kassorna” som finns. Det finns stora brister när det gäller validering. Vi måste bli bättre i mötet mellan formell och informell vuxenutbildning.

–Folkbildningen är ett komplement, och vi kommer att vara kvar, tillsammans med andra. Tekniken kommer i ökande utsträckning att sudda ut gränserna mellan de olika systemen, sade Anki Utterström.